

БУСАРЕВА Т. Г.

асистент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

sutner@ukr.net

КОНВЕРГЕНЦІЯ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ В ЄС ЯК УМОВА ІНТЕНСИФІКАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Європейський Союз є одним з найбільших політичних об'єднань розвинених і найбільш інтегрованих між собою держав світу, які в умовах глобалізації поглиблюють інтеграційні процеси та функціонування єдиних ринків, що призводить до зближення параметрів податкових систем і реалізації погодженої податкової політики. Метою даної статті є аналіз особливостей етапів конвергенції національних податкових систем тієї групи країн Західної Європи, які на початку XXI століття є складовою Європейського Союзу. Адже загально визнано, що в ЄС реалізується найбільш вдалий для усієї світової економічної системи економічний та політичний варіант міжкраїнової інтеграції. В статті запропоновано концептуальний метод синтезу податкових систем країн-членів ЄС.

Ключові слова: конвергенція податкових систем, міжнародні інвестиції, податковий тягар, податкові пільги та преференції, ефективність функціонування економік, країни ЄС, реформування податкової системи.

БУСАРЕВА Т. Г.

ассистент

ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана»

sutner@ukr.net

КОНВЕРГЕНЦИЯ НАЛОГОВЫХ СИСТЕМ В ЕС КАК УСЛОВИЕ ИНТЕНСИФИКАЦИИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Європейський Союз являється одним из найбільших політичних об'єднань розвинених і найбільш інтегрованих між собою держав світу, які в умовах глобалізації поглиблюють інтеграційні процеси та функціонування єдиних ринків, що призводить до зближення параметрів податкових систем і реалізації погодженої податкової політики. Метою даної статті є аналіз особливостей етапів конвергенції національних податкових систем тієї групи країн Західної Європи, які на початку XXI століття є складовою Європейського Союзу. Адже загально визнано, що в ЄС реалізується найбільш вдалий для усієї світової економічної системи економічний та політичний варіант міжкраїнової інтеграції. В статті запропоновано концептуальний метод синтезу податкових систем країн-членів ЄС.

Ключевые слова: конвергенция налоговых систем, международные инвестиции, налоговый груз, налоговые льготы и преференции, эффективность функционирования экономик, страны ЕС, реформирование налоговой системы.

BUSAREVA T. G.

assistant

Kyiv V. Getman National Economical University

sutner@ukr.net

CONVERGENCE OF THE TAX SYSTEMS IN EU AS A CONDITION OF INTENSIFICATION OF REGIONAL INVESTMENT PROCESSES

European Union is one of the biggest political associations of developed and most integrated states of the world, that in the conditions of globalization deepens integration processes and functioning of markets, that results in rapprochement of parameters of the tax systems and realization of the concerted tax politics. The aim of this article is the analysis of features of the stages of convergence of the national tax systems of that group of countries of Western Europe, that at the beginning of XXI century is the constituent of European Union. In fact universally recognized, that the most successful for world economic system the economic and political variant of integration between countries is realized in EU. The conceptual method is offered in this article concerning the synthesis of the tax systems of countries-members of EU.

Keywords: convergence of the tax systems, international investments, tax load, tax deductions and preferences, efficiency of functioning of economies, countries of EU, reformation of the tax system.

Постановка проблеми. Глобалізація виробництва, що здійснюється в умовах прискорення науково-технічного прогресу, посилення міжнародної спеціалізації і розподілу праці, робить особливо актуальним завдання стимулювання інвестиційних процесів в країнах ЄС, адже інвестиції стають основним елементом, дія на який з боку країн-членів ЄС дозволяє формувати динаміку та спрямованість розвитку національних економік. Найважливішим чинником у розв'язанні задачі стимулювання інвестиційних процесів в умовах глобалізації економік являється система конвергенції податкових систем. Однак важливо зазначити те, що в сучасній економічній літературі відсутній комплексний підхід до дослідження проблеми побудови податкового механізму стимулювання інвестиційних процесів. Економічних статей з теми податкової конвергенції та інтенсифікації інвестиційних процесів країн ЄС за останній час вийшло досить багато, проте більшість з них мають таку ж спрямованість, як і учбова література з цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед філософів і науковців і досі ведеться дискусія щодо необхідності та ефективності податкової конвергенції країн ЄС. Значний внесок у процес дослідження факторів, які мають вплив на конвергенцію податкових систем, належить таким вченим, як Д. Ашворз, І. Благун, Т. Варін, Є. Савельєв, Х. Сала-і-Мартін, однак вищезазначені вчені у своїх дослідженнях розглядали лише внутрішні фактори гармонізації податкових систем країн ЄС. Водночас такі вчені, як Ю. Байрачній, В. Егерт, Дж. Маккі-Масон, Стейнмо, А. Толкушкін, Н. Тургенєв приділяли увагу зовнішнім факторам. В наукових дослідженнях цих вчених значна увага приділена податковій конвергенції, рушійною силою та спонукальним стимулом якої є процеси поглиблення міжнародної економічної інтеграції країн ЄС. Водночас невирішеними залишаються питання щодо ефективності податкової конвергенції з точки зору стимулювання залучення міжнародних інвестицій, адже як свідчить світовий досвід одним з найважливіших інструментів підвищення інвестиційної активності є саме ефективність функціонування національної податкової системи в контексті надання податкових пільг та преференцій міжнародним інвесторам.

Постановка завдання. Головним завданням даної статті є аналіз ефективності конвергенції національних податкових систем країн ЄС як одних з головних чинників стимулювання залучення міжнародних інвестицій.

Виклад основного матеріалу. Характерною особливістю розвитку світової економіки початку XXI століття є міжнародна економічна конвергенція, яка стала інструментом стрімкого розвитку економік країн світу та стимулювала підвищення конкурентоспроможності країн-членів інтеграційних угруповань на світовому ринку. Найбільш розвиненим інтеграційним об'єднанням є Європейський Союз, одним з головних завдань якого є зміцнення економічного співробітництва за рахунок реформування економічної системи в податковій сфері, адже велике значення в країнах ЄС надається залученню інвестицій в усі сектори економіки. Саме тому захист прав як міжнародних, так і національних інвесторів є важливим чинником функціонування внутрішнього ринку та багато в чому залежить від створення ефективно-діючої національної податкової системи. У ході дослідження було встановлено, що початком інтеграції країн ЄС можна вважати 9 травня 1950, коли міністр закордонних справ Франції Робер Шуман звернувся до уряду ФРН з пропозицією щодо створення франко-німецького об'єднання вугілля і сталі, відкритого для приєднання інших країн, головною метою якого було створення загальної основи економічного розвитку, що було першим кроком на шляху до створення «Європейської федерації» [1]. Необхідність інтеграції Європейських країн була обумовлена рядом чинників, зокрема по-перше, інтеграція була потрібна для встановлення довгострокового миру, адже після двох світових війн очевидним стало те, що концепція національної держави, що зародилася та була втілена в Європі в її абсолютній формі без будь-яких обмежень національного суверенітету призвела до націоналізму і міжнародних конфліктів. Насторожене відношення Франції та інших європейських країн до Німеччини підсилювало прагнення зв'язати її міжнародними обов'язками. По-друге, економічне відродження регіону

було можливе лише за умови його тісної консолідації, адже використання американської допомоги “за планом Маршалла” завершилося у 1951 році, через що у своєму подальшому економічному розвитку західноєвропейські країни могли спиратися в основному один на одного, що стало причиною активізації їх зовнішньої торгівлі та налагодження широкої промислової кооперації. Вищезазначені причини і обумовили необхідність створення у 1951 році Європейського об’єднання вугілля та сталі (ЕОУС), основною метою якого було проголошено економічний розвиток Європейських країн шляхом утворення спільного ринку для продукції вугільної та металургійної промисловості [2]. Крім того в договорі ЕОУС важливе місце належало гармонізації національних податкових систем, яка здійснювалася за допомогою конвергенції національних податкових законодавств, структури податкових систем, податкових ставок та методик розрахунку податкової бази, що відбувалося в результаті розвитку міжнародної податкової конкуренції та європейської податкової гармонізації.

Важливим кроком на шляху об’єднання Європейських країн було підписання 25 березня 1957 року Римського Договору, що став основою створення Європейського Співтовариства, який проголосив економічні свободи (зокрема вільне переміщення товарів, послуг, робочої сили та капіталу), реалізація яких в законодавстві, у тому числі податковому, стала основою створення спільного ринку [3]. Подальший розвиток Європейського Співтовариства можна розподілити на 5 етапів, кожному з етапів характерним є розвиток міждержавної співпраці, яка відбувалася як на світовому, так і внутрішньому ринках. Зокрема на перший етап припадають 1957–1966 роки (початок співпраці країн в питаннях скасування подвійного оподаткування доходів та майна, укладення перших міжнародних податкових угод та їх інтенсифікація між країнами-членами ЄС); другий етап охоплює 1968–1986 роки (підготовка перших модельних податкових конвенцій, посилення процесу міжнародної податкової співпраці, в тому числі підписання Мексиканської (1973 рік) та Лондонської (1975 рік) модельних податкових конвенцій); третій етап характеризує 1987–1999 роки (підготовка модельних податкових конвенцій у 1987 та 1988 рр., підписання багатосторонньої податкової угоди країн Ради Економічної Взаємодопомоги у 1987–1988 рр.), четвертий етап визначає 2000–2010 роки (початок міжнародної координації оподаткування угод в області електронної комерції, міждержавна співпраця у боротьбі з податковою конкуренцією, початок гармонізації прямих податків в ЄС); п’ятий етап почався у 2011 році та триває і сьогодні (присвячений питанням прийняття нової директиви ЄС від 12.12.2012 року та шляхам подальшої конвергенції національної податкової системи ЄС) [4–6]. Критеріями етапізації можна виділити наступні: пріоритети структурної модернізації економіки, інтенсивність міжкрайнового переливання капіталу, податкові знижки та пільги для компаній з міжнародними інвестиціями, зовнішні чинники, які мали вплив на реформування національної податкової системи тощо.

Перший етап конвергенції національних податкових режимів в ЄС (1957–1966 роки), характеризується змінами взаємозалежності між промислово-розвинутими та сировинними країнами, адже саме у 1960–1970 роки активізувалися інтеграційні процеси, що зумовили появу значної кількості ТНК, внаслідок чого швидкими темпами почав перемішуватися міжнародний капітал, технології, трудові ресурси. Крім того на початку 60-х років в країнах ЄС був завершений процес індустріального розвитку екстенсивного типу, характерними особливостями якого був розвиток важкої промисловості, механізація та часткова автоматизація, широке впровадження автомобільного та авіаційного транспорту. Протягом 1960–1965 років економічний підйом в індустріально розвинених країнах (Франція, Нідерланди, Італія) вичерпався і як наслідок за падінням темпів розвитку у 1966 році почалася економічна криза, яка вперше після Другої світової війни охопили всі індустріальні країни, які на той час вже були членами ЄС. Зокрема у ряді країн (Бельгія, Італія, Люксембург) падіння виробництва складало 14%, безробіття прийняло масовий характер (7 млн робітників), посилилася конкуренція, через що невислачило національних джерел фінансування, що викликало гостру необхідність в додаткових джерелах фінансування у

вигляді міжнародних інвестицій, які уряди країн почали стимулювати, використовуючи податкові пільги (за рахунок регулюючої та стимулюючої функції податків) [7].

У процесі дослідження з'ясовано, що протягом першого етапу відбулася гармонізація податкових надходжень за їх структурою. В період до 1965 року у Бельгії непрямі податки склали 55,1%, прямі – 20,9%, внески до фонду соцстрахування – 25,3%, у Німеччині непрямі податки – 47,9%, прямі – 33,6%, внески до фонду соцстрахування – 18,4%, в Італії – 43,4%, 23,0%, 33,6% відповідно, Франції – 43,0%, 23,7%, 33,3%, Люксембурзі – 41,7%, 26,5%, 31,8%, Нідерландах – 32,7%, 28,7%, 38,5%. Водночас, з метою гармонізації національних податкових систем урядами країн-членів ЄС було встановлено, що непрямі податки не повинні перевищувати 40%, прямі – 30%, внески до фонду соцстрахування – 30 % [8, 9].

Основний акцент протягом першого періоду був зроблений на стимулювання розвитку приватного бізнесу, що зароджувався в країнах ЄС на початку 1960-х років, а саме у Німеччині, Франції та Нідерландах прибуток дрібних компаній оподатковувався не на загальних підставах, а за ставкою індивідуального податку на прибуток, що складала 20% в порівнянні з 30% [10]. Крім того, починаючи з 1962 року у Люксембурзі та Бельгії почали впроваджувати інвестиційний податковий кредит, у вигляді одноразового виключення з бази оподаткування корпорацій витрат на проведення НДДКР або вирахування цих витрат протягом 7 років. Ця пільга широко використовувалася найбільшими ТНК (зокрема Пежо Сітроен), які починали свою діяльність на ринку країн ОЕУС. Так, у 1963 році податок на прибуток крупних компаній складав всього 5%, тоді як в середньому він досягав 40%. В період 1963–1964 рр. інвестиційний податковий кредит почав використовуватись і у Бельгії, Люксембурзі, Італії [11].

Щодо законодавчого регулювання міжнародних інвестиційних процесів, то треба зазначити, що система інвестиційних стимулів була відрегульована “Кодексом лібералізації руху капіталів” (прийнятим Радою у 1960 році), “Керівними принципами режиму іноземних інвестицій” (прийнятими у 1965 році) та “Добровільним кодексом прямих іноземних інвестицій” (МБРР, у 1966 році), під егідою якого був створений “Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних суперечок між державами та особами з інших держав” [12, 13].

Враховуючи усе вищевикладене, можна стверджувати, що на початок 1960-х років відбулось ефективне реформування економічної системи країн ЄС в податковій сфері з метою стимулювання міжнародних інвестицій, підтвердженням чого є дані, наведені у додатках П. З цієї таблиці можна зробити висновок, що найбільшими інвесторами країн ЄС є США (€599 млрд.), Канада (€419 млрд.), Японія (€348 млрд.) та Росія (€227,4 млрд.) [14]. Водночас найпривабливішими з точки зору міжнародних інвесторів є Великобританія, Франція, Німеччина, Люксембург тощо.

Підводячи підсумок першого етапу треба зазначити, що європейська інтеграція стрімко розвивалася, була утворена система керівних органів Співтовариств, введена в дію загальної сільськогосподарської політики та створено митний союз з вільним рухом товарів усередині “шестірки”. Реформування національної податкової системи було ефективним, адже завдяки міжнародним інвестиціям відбулося збільшення податкових надходжень в країнах ЄС в 1969 році в порівнянні з 1960 роком (у % до ВВП): Бельгія з 0,35% до 0,77%, Німеччина з 0,37% до 0,43%, Італія з 0,65% до 1,07%, Франція з 0,63% до 1,4%, Люксембург з 0,01% до 2,06%, Нідерланди з 0,46% до 0,95% відповідно [15]. Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що перший етап доцільно вважати динамічним та успішним.

Однак вже початок другого етапу, на який припадають 1970–1986 роки ознаменувався двома світовими потрясіннями, зокрема у серпні 1971 року стався розпад Бреттон-Вудської валютної системи, заснованої на доларовому для золота стандарті. США (зважаючи на виснаження державних золотих запасів на тлі війни у В'єтнамі) відмовилися обмінювати пред'явлені йому французьким урядом долари на золото, що поклало кінець стійкій практиці визначення курсів національних валют через їх золотий вміст. Фінансові потрясіння, викликані крахом Бреттон-Вудської системи, поставили під загрозу курсові паритети

більшості західних валют, які у 1972 році прийняли рішення про спільне регулювання курсів своїх валют і створили першу спільну валютну систему, що отримала назву «Валютна змія». «Валютна змія» діяла як звичайний валютний коридор: країни ЄС прив'язували свої валюти один до одного та допускали їх коливання в заданих кордонах. Крім того другий етап був періодом ринкової перебудови в соціалістичних країнах, заміни трудомісткого виробництва наукомісткими процесами та як результат зміни напряму міжнародних інвестицій, адже міжнародні інвестиції в «людський чинник» були основним напрямком підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності продукції. В період 1970–1985 рр. в країнах ЄС діяла загальна тенденція переходу робочої сили з виробничих галузей в сферу послуг, які вимагали від підприємств розширення міжгалузевих, міжрегіональних та міжнародних зв'язків. Вищезазначені фактори стимулювали інвестиційну діяльність на підтримку створення нових організаційних форм підприємництва, здатних швидко виконувати та реалізовувати новітні розробки та інновації у різних сферах виробництва.

Вищезазначені економічні зміни стимулювали і реформи у національних податкових системах, зокрема за рахунок зменшення податкового тягаря. Треба зазначити, що станом на 1975 рік податковий тягар складав в Бельгії 48,7%, Німеччині – 48,3%, Італії – 44%, Франції – 43,3%, Данії – 39,5% Нідерландах – 38,2%, у той час як в Великобританії – 30,5%, Ірландії – 29,9% Люксембурзі – 29,4% (дані за 1975 рік) [15]. Різниця податкового тягаря з 1970 роком складає (у % до ВВП) в Бельгії -0,7%, Німеччині -3,5%, Італії -1,3%, Франції -0,8%, Данії -2,4%, Нідерландах -0,1%, Великобританії -1%, Ірландії -0,2 та Люксембурзі 0,7%. На початку 1970 року урядами країн-членів ЄС було вирішено не встановлювати податковий тягар на рівні більше 35% [16].

Підлягали реформуванню і основні податки, зокрема у 1972 році вперше відбулося скорочення податку на прибуток компаній з міжнародними інвестиціями (додаток 2), зокрема найменша ставка податку на прибуток станом на 1980 рік була встановлена у Нідерландах (19%), Люксембурзі (23%) та Франції (23%) [17]. Наряду зі зниженням ставки податку на прибуток, відбулися зміни і у ставках ПДВ, примітивна форма якого існувала у Франції вже у 1950-і роки, а на початку 1973 року, після створення Європейського спільного ринку, було прийнято рішення про перехід на ПДВ усіх країн-членів ЄС. Водночас, важливою умовою функціонування ПДВ був Закон «Про оподаткування ПДВ» (від 12.10.1974 року), який передбачав не лише обов'язкову наявність ПДВ в країнах-членах союзу, але і мінімальний розмір його ставки (не менше 15%). Найнижча ставка ПДВ протягом другого періоду була встановлена в Люксембурзі та Бельгії (не перевищувала 19%). У період 1970–1980 рр. в деяких країнах (Ірландія, Великобританія) виник термін "нульова ставка ПДВ", що на відміну від терміну "звільнення від сплати ПДВ" означав не лише те, що інвестор не повинен додавати ПДВ до ціни товару, що продається, але і те, що він має право на вирахування податку, сплаченого при придбанні (виробництві) товару, що експортується [18].

Треба звернути увагу і на пільгу на витрати НДККР (1977 рік), частка якої була пропорційна розміру витрат. Наприклад, у Бельгії та Італії 100% витрат на НДККР відраховувались від оподаткованих доходів компанії, водночас в Данії – 150%. В Нідерландах та Бельгії підприємства енергетичної галузі повністю виключали витрати на НДККР з прибутку на оподаткування [19].

Особливістю податкових пільг кінця 1970-х років стала їх галузева спрямованість, яка часто використовувалась для підтримки підприємств, що функціонували в регіонах з невисоким рівнем економічного розвитку або із складними природнокліматичними умовами. Так, компанії у відсталих південних районах Великобританії та Франції звільнялись від податку на прибуток протягом перших десяти років з моменту їх реєстрації, у регіонах Італії та Бельгії з особливо сухим кліматом компаніям надавалася знижка у розмірі 20–50% витрат на придбання устаткування та будівництво, у Німеччині для компаній, що здійснюють капітальні вкладення в регіони, де виникають так звані «хворі» галузі, вирішується прискорена амортизація основних засобів, що дозволяло врахувати регіональний аспект в

наданні податкових інвестиційних пільг. З кінці 1979 року у всіх країнах ЄС для новостворюваних акціонерних підприємств була впроваджена додаткова податкова пільга, яка протягом перших 5 років повністю або частково звільняла від сплати податків, протягом наступних 2 років, акціонерні підприємства сплачували лише 50% суми усіх податків.

Доцільно зазначити, що наприкінці другого етапу у зв'язку з неефективністю функціонування "Валютної змії" було створено Європейську валютну систему з власною розрахунковою одиницею – ЕКЮ, яка дозволила досягти стабільності у валютно-фінансовій сфері, що вдалося забезпечити за допомогою створення системи фіксованих, але нерегульованих валютних курсів. ЕКЮ при цьому виконувала функції платіжного засобу за зобов'язаннями і заборгованостями, резервного інструменту (емісію здійснював створений Європейський Валютний інститут ЕВІ) і одиниці розрахунку. У лібералізації руху капіталу завдяки створенню екю можна виділити ряд ключових моментів, зокрема формування єдиного ринку капіталу; усунення валютних ризиків і витрат по обмінних курсах як для юридичних, так і фізичних осіб, створення єдиної бази порівняння для виробничих витрат і цін; спрощення комерційних операцій і стимулювання зростання економічної активності тощо [20].

На початку 1980-х років уніфікація оподаткування інвесторів в рамках ЄС відбувалась за декількома напрямками, по-перше, гармонізація порядку визначення прибутку оподаткування корпорацій по лінії скорочення пільг та введення національних систем державних дотацій платникам податків на розвиток виробничої та науково-технічної діяльності, усунення подвійного оподаткування. По-друге, широко застосовувалося використання прискореної амортизації, яка поступово замінювала амортизацією відповідно до термінів економічного або комерційного використання основних засобів. Вказаний процес відбувався у зв'язку з обмеженням практики пріоритетного податкового стимулювання. По-третє, створювалися сприятливі умови оподаткування малих підприємств, у тому числі у сфері венчурного бізнесу, включаючи створення мережі дочірніх фірм крупних компаній. Реформування національної податкової системи мало на меті зменшення загального податкового тягаря для міжнародного інвестора.

Треба зазначити, що до середини 1980-х років структурна перебудова західноєвропейської економіки в цілому завершилася, була досягнута економічна стабільність країн-учасниць, яка наряду з політичною стабільністю стали причинами стрімкого залучення міжнародних інвестицій, через що можна зробити висновки, що співтовариство вступило в 20-річний період динамічного розвитку. У лютому 1986 року держави-члени ЄС підписали Єдиний Європейський Акт (ЄЄА), що набрав чинності з 1 липня 1987 року, головним завданням якого було створення до грудня 1992 року єдиного внутрішнього ринку товарів, послуг та капіталів. ЄЄА виявився найбільшим з часу підписання Римських договорів програмним документом ЄС. Акт наділив Співтовариство новими функціями, зокрема було вирішено питання політики соціально-економічного об'єднання країн ЄС, а також науково-технічної та екологічної політики. У ЄЄА вперше після 1969–1970 років було зазначено, що Європейське Співтовариство має на меті створення економічного і валютного союзу, що передбачало повну лібералізацію руху капіталу між державами-членами. Таким чином були заборонені всі обмеження на рух капіталу між державами-членами .

В цілому другий етап європейської інтеграції був складним і суперечливим, отримав назву «Євросклероз» та «Євроскептицизм», під час якого країни-учасники ЄС зуміли подолати дезінтеграційні тенденції і до кінця етапу відновити зростання економічних показників. Крім того ЄС розширився з шести до дванадцяти членів (вступили Португалія, Іспанія, Греція, Великобританія, Данія, Ірландія). Підводячи підсумки другого етапу доцільно зазначити, що до п'ятірки пріоритетних галузей інвестування належало автомобілебудування, інформаційні технології, електроніка, фармакологія та створення нового медичного обладнання (в які було інвестовано 1567 трлн дол.) [21].

Водночас треба зазначити, що у «старих» країнах ЄС (країни, які приєдналися до складу Європейського Союзу до 2000 року) податки були вищі, ніж у нових членах

Євросоюзу (країни, які приєдналися після 2000 року) за винятком Ірландії (податкове навантаження на 6% нижче, ніж у середньому по країнах ЄС). В країнах ЄС закон передбачав не лише обов'язкову наявність ПДВ, але і мінімальний розмір податку, ставка якого не повинна бути менше 15%. Найнижча ставка ПДВ встановлена в Люксембурзі та Бельгії [22].

Саме тому початок третього етапу (1987–1999 роки) можна вважати ефективним з точки зору економічного зростання країн-учасниць ЄС, зокрема об'єми прямих міжнародних інвестицій зростали щорік на 44%, на 10% приросту світового ВВП доводилося 17% зростання об'ємів світової торгівлі та 126% об'єму міжнародних інвестицій [23]. Однак не дивлячись на зростання економічних показників країн-членів ЄС, відбувалося подальше реформування національних податкових систем з метою стимулювання міжнародних інвестицій. Зокрема наприкінці 1987 року вперше з'явилася нова форма інвестиційної пільги – дослідницький податковий кредит (10–25% капітальних та поточних витрат на науково-дослідницькі та дослідницько-конструкторські роботи), який був впроваджений вперше у Великобританії у 1972 році, але протягом 1987–1991 років набув особливої популярності у Франції, Данії та Ірландії. В першу чергу, дослідницький податковий кредит стосувався підприємств, зайнятих виробництвом електроніки, авіаційної та ракетно-космічної техніки, автомобілів, гірничодобувної промисловості та ін.

У 1993 році на території країн ЄС було впроваджено метод прискореної амортизації, який дозволяв списувати строком служби до 5-х років обладнання та машини. В Німеччині, Греції та Іспанії для виробничих будівель та споруджень існувала щорічна форма амортизаційних списань, яка дорівнювала 10% (що означало прийняття на строк їх служби 20 років), виробничі машини та обладнання 15% (строк служби 5 років), комп'ютери 25 %, автотранспорт 20%. У Греції, Бельгії та Нідерландах коефіцієнт прискореної амортизації при строку служби устаткування до 6 років складав 5%, при строку служби 4–5 років – 8 %, при більше ніж 6 років – 10% [24].

Необхідно зазначити, що станом на 1995 рік податкове навантаження на міжнародних інвесторів до рівня ВВП в країнах ЄС становило 39,6%, що в свою чергу було на 13% більше, ніж у США та Японії. Тільки Італія та Іспанія мали податкове навантаження на міжнародних інвесторів вище 35% ВВП, водночас вісім країн ЄС (Нідерланди, Великобританія, Франція, Німеччина, Греція, Португалія, Данія та Люксембург) мали податкове навантаження менше 35% ВВП. Найвище податкове навантаження було встановлено в Швеції 51,3%, найменше у Австрії – 28% [25].

Крім того на третьому етапі розвитку великого значення з точки зору залучення міжнародних інвестицій набули транснаціональні злиття та поглинання. Найбільша кількість угод зі злиття та поглинання припадала на банківський сектор (46%), сектор страхування (25%) та угоди щодо управління активами (23%). Активність держави продовжувала знижувати долю угод, що фінансувалися державою, та складала лише 4% від загальної вартості угод. В цілому, впродовж третього періоду вартість угод злиття та поглинання в ЄС склала 147,8 млрд євро [26].

Враховуючи усе вищезазначене та підводячи підсумки третього етапу, необхідно зазначити, що в економіку країн ЄС щороку було інвестовано в середньому 6945 трлн дол. США. Крім того, саме ЄС виступав одним з лідерів в транснаціональному русі інвестицій, на який доводилось 40% накопичених міжнародних інвестицій (для порівняння на країни НАФТА – 28%). В цілому за два десятиліття Євросоюз здійснив серію найбільших інтеграційних проектів і збільшив свій склад з 6 держав-членів до 15, піднявшись на вищий рівень економічної інтеграції і перетворившись на достовірно європейське об'єднання.

На початку XXI століття Європейський Союз вступив в новий етап перетворень, які мають на меті зробити організацію демократичнішою та здатною до ефективного функціонування в умовах, коли до її складу входять близько тридцяти держав-членів. З початку четвертого етапу (2000–2010 роки) можна стверджувати про перехід Євросоюзу від зв'язків з третіми країнами до загальної зовнішньої політики, адже розвинений зовнішній

вимір мають всі галузеві напрями політики ЄС, наприклад науково-технічна, транспортна, екологічна, конкурентна політика. Головною метою розвитку всіх країн учасниць була заборона всіх обмежень на рух капіталу між державами-членами ЄС, для досягнення якої були прийняті ряд директив, направлених на регулювання інвестиційної діяльності в ЄС, зокрема Директива від 21 квітня 2001 року № 2004/39/ЄС (про ринки фінансових інструментів), Директива від 15 березня 2002 року № 93/6/ЄЕС (про достатність капіталу інвестиційних фірм і кредитних інститутів), Директива від 3 березня 2003 року № 97/9/ЄС (про компенсаційні схеми для захисту прав інвесторів) [27].

Головним видом податкових пільг протягом четвертого періоду було стимулювання приватних інвестицій в акції, що сприяло посиленню припливу капіталів на виробниче нагромадження. Так, наприклад, в Бельгії з 1982 року гроші витрачені на придбання акцій бельгійських компаній чи сертифікатів певних бельгійських фондів можна віднімати з оподаткованої суми доходів, а з 2004 року ця пільга розповсюдилась на вкладення в інші інструменти венчурного інвестування. В Іспанії з 2009 року надаються пільги на купівлю паперів та інвестицій у ділову сферу, при цьому особлива увага приділялась новоствореним акціонерним товариствам, для яких застосовується нульовий відсоток сплати усіх податків протягом одного або двох років або часткова їх сплата. На території Франції та Великобританії біля 20% інвестовано в акції американських компаній, а 80% у цінні папери.

Особлива увага приділялася і навчанню персоналу, зокрема з оподаткованого прибутку відраховувався відсоток суми приросту витрат підприємства на навчання персоналу, підготовку та перепідготовку кадрів. Зазвичай, уряд країни пропонували таку пільгу в тому випадку, коли інвестор залучає до праці місцеве населення з підписанням довгострокового контракту. Таку пільгу використовують у Бельгії, Італії, Швеції, Швейцарії, її відсоток залежить від кількості залученого персоналу та масштабності інвестування. Треба звернути увагу і на систему оподаткування малого бізнесу, для якого оподаткування здійснюється за індивідуальною ставкою, рівень якої був значно нижче ніж ставка податку на прибуток підприємств.

На початку 2010 року з новими пропозиціями про тактику європейської податкової гармонізації та координації виступили Німеччина та Франція, які мали намір додати процесу податкової гармонізації демократичний характер, включивши відповідні розділи про принципи єдиної податкової політики ЄС в нову європейську конституцію. Зокрема, передбачалося ухвалення спільних рішень у сфері координації податкової політики в ЄС шляхом здобуття кваліфікованої більшості голосів країн-членів ЄС. Німеччина на початку 2010 року запропонувала також укласти угоду з новими членами ЄС про своєрідний «податковий коридор», який сприяє усуненню податкової конкуренції на території ЄС. З цією метою передбачалась фіксація допустимих мінімальних і максимальних податкових ставок в країнах, що знов вступили в ЄС для того, щоб останні не змогли б надалі знижувати прямі і непрямі податки.

В цілому, як показала історія розширеного ЄС (2000–2010 роки), четвертий період був менш динамічним, ніж попередні, що було обумовлено зростанням кількості країн членів (з 15 країн-учасниць, ЄС розширилось до 27) та як результат загальна чисельність населення Союзу зросла до 500 мільйонів чоловік. Проте розширений ЄС став бідніший, адже середній доход на душу населення в країнах, що приєднуються, складає всього 40% від середнього по "старому" Союзу рівня, що супроводжувалося, окрім усього іншого, ще і збільшенням бюрократичного апарату. За даними Дрезденбанку приєднання до Союзу 12 нових країн обійшлося ЄС в 44 млрд євро, при цьому виявилось що 105 млрд євро, які були виділені ЄС для покриття витрат процесу розширення засобів, було недостатнім. Саме тому уряди країн ЄС погодилися збільшити витрати по цій статті на 14,2 мільярда євро в 2005 році та на 16,7 мільярда в 2006 році, однак в порівнянні з сумарним ВВП ЄС цей показник незначний та складає близько 0,2% [28].

Початком п'ятого етапу конвергенції національних податкових систем доцільно вважати 2010 рік, що характеризується збільшенням обсягів прямих інвестицій в економіку

країн ЄС, зокрема найбільшими інвесторами є США, Росія та Китай, які майже за 3 роки вже інвестували понад 120 млрд дол. США, отримуючи доступ до європейських ринків та технологій, в тому числі у військовій сфері. При цьому до 2010 року об'єм в іноземних інвестицій з країн ЄС складав 4,2 трлн євро (26,4% світового сукупного об'єму іноземних), тоді як вхідні прямі інвестиції склали 3 трлн євро (19,7% світового об'єму). За рахунок залучення інвестицій відбувається зниження середнього бюджетного дефіциту країн-членів ЄС з 3,6 % від ВВП у 2010 році до 3,2 % від ВВП у 2012 році, а для країн-членів Єврозони з 3,3 % до 2,9 %, що в свою чергу зменшує і державні борги країн ЄС[29].

До основних податкових пільг початку п'ятого етапу необхідно віднести відсутність обмежень на переказ та конвертацію валюти для операцій з міжнародними інвестиціями (іноземні компанії можуть вільно конвертувати або переказувати валюту для здійснення платежів за кордон та дохід після сплати податкових зобов'язань). Крім того податкові пільги (звільнення від сплати ПДВ та податку на прибуток протягом 3-х років) надаються проектам в галузі виробничої діяльності в обробній промисловості та у прогресивних технологіях, впровадження яких має великий експортний потенціал. Підприємства з міжнародними інвестиціями, створені відповідно до "Закону про іноземні інвестиції", звільняються від сплати мита на обладнання, придбане за кордоном протягом перших трьох років діяльності. ПДВ, сплачений від вартості основних засобів, ввезених в країну, що являють собою внесок в статутний капітал, компенсується.

Важливим, на нашу думку, є реформування податку на фінансові операції, а саме Європейською Комісією представлена пропозиція щодо введення загального податку на фінансові операції у рамках ініціативи зі зміцнення співпраці після того, як досягнення односторонньої угоди між країнами-членами ЄС за первинною пропозицією Європейської Комісії, представленою в 2011 році, виявилось неможливим. Основна мета забезпечення справедливого вкладу фінансового сектора в державну казну, відвертання фрагментації Єдиного ринку, яку може викликати збільшення числа національних податків на фінансові операції, і стримування ризикованої ринкової діяльності. У випадку досягнення домовленості це буде перший у світі регіональний податок на фінансові операції.

У червні 2012 року Європейська Комісія запропонувала розширити автоматичний обмін інформацією усередині ЄС, щоб охопити найширший спектр доходів, включаючи дивіденди і доходи з капіталу, що може призвести до того, що ЄС матиме найбільшу багатосторонню систему обміну податковою інформацією у світі. У грудні 2012 року Європейська Комісія представила План дій по боротьбі з порушеннями податкового законодавства і ухиленням від податків, який був схвалений лідерами ЄС в травні 2013 року, включаючи заходи по боротьбі з агресивним податковим плануванням корпорацій і жорсткою позицією ЄС відносно офшорних зон, яка виходить за рамки міжнародних заходів.

У вересні 2013 року країни-члени ЄС почали обговорення пропозиції про Загальну консолідовану базу щодо податку на прибуток, яка була представлена Європейською Комісією на початку 2011 року, головною метою якої було здешевлення та спрощення ведення трансграничною підприємницькою діяльністю на Єдиному ринку шляхом створення єдиної системи для розрахунку податкової бази на усій території ЄС. На нашу думку, ця пропозиція може стати основним інструментом боротьби з ухиленням від сплати податків на прибуток корпорацій за рахунок усунення необхідності трансфертного ціноутворення усередині ЄС і закриття можливості переміщення прибутку.

Крім того, важливо зазначити, що країни ЄС першими у світі впровадили автоматичний обмін інформацією в цілях оподаткування (починаючи з 2005 року автоматичний обмін даними є стандартною практикою для доходу від накопичення заощаджень відповідно до Директивою про оподаткування доходу від накопичення заощаджень.) На початку 2013 року розглядається пропозиція щодо розширення дії цього законодавства, зокрема країни-члени ЄС узяли на себе зобов'язання переглянути та схвалити Директиву до кінця 2014 року. Завдяки автоматичній системі обміну даними країни-члени можуть оподатковувати доходи від накопичення заощаджень відповідно до їх національних правил оподаткування.

Висновки. В умовах глобалізації та лібералізації усіх форм господарського життя країн, вагому роль в забезпеченні високих показників їх макроекономічного зростання відіграє податковий механізм. Прикметним є той факт, що національні системи оподаткування, які склалися в різних країнах, прямо або опосередковано визначають масштаби та структуру процесів міжнародного інвестування національних економік. Для європейської моделі податкового стимулювання міжнародних інвестицій важливою ланкою стало зближення податкових політик та національних податкових систем країн-учасниць ЄС. Як результат на сьогодні в ЄС сформувались своєрідні “ податкові стандарти”, зокрема встановлення спільних принципів, форм та методів податкового контролю, гармонізація податкових пільг та преференцій, уніфікація структури та функцій органів податкової служби; впровадження єдиного способу оподаткування усіх країн-учасниць ЄС; узгодженість та синхронізованість правового регулювання. Саме тому не дивлячись на різноманітність податкового компоненту країн ЄС, на сьогодні в цих країнах прослідковується тенденція щодо формування єдиного підходу до гармонізації податкових систем з метою регулювання та стимулювання інвестиційних процесів. Ефективно діюча національна податкова система забезпечила рівні умови для всіх потенційних інвесторів, створила умови для вільного переміщення капіталів на внутрішньому інтегрованому ринку, стимулювала розвиток міжнародної науково-технічної співпраці та активізувала процес залучення міжнародних інвестицій.

Підводячи підсумок вищевикладеного матеріалу, необхідно зазначити, що особливість політики гармонізації оподаткування у рамках ЄС полягала в тому, що вона проводилася в органічному зв'язку з політикою реформування оподаткування в усіх розвинених країнах. Треба наголосити на суттєвому зростанні ролі інтеграційних механізмів конвергенції національних податкових систем країн-учасниць ЄС після розширення кількісного складу ЄС за рахунок країн Центрально-Східної Європи, які об'єктивно змушені були привести свої податкові системи у відповідність з Маастрихтськими критеріями. Вищезазначений аналіз дає підстави стверджувати, що формування загальної політики оподаткування було одним з важливих напрямів в загальній політиці створення ЄС (хоча дієвість цієї політики була різна по окремих видах податків). Податкова політика, що проводиться, у рамках ЄС позначалася загальною назвою як політика гармонізації і уніфікації системи оподаткування. Сучасна модель конвергенції національних податкових режимів країн Євросоюзу, на нашу думку, має дворівневу структуру: з одного боку, системна конвергенція, яка охоплює розвинуте ядро країн даного блоку і є відображенням найтіснішої фінансово-інвестиційної взаємодії між ними, а з другого – фрагментарна податкова конвергенція з включенням решти держав, в яких переважають мікроінтеграційні зв'язки інвестиційної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Договор об учреждении Европейского объединения угля и стали от 18 апреля 1951 г. (Treaty Establishing the European Coal and Steel Community) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm#founding/>
2. Договор об учреждении Европейского экономического сообщества от 25 марта 1957 г. (Treaty Establishing the European Economic Community) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm#founding/>.
3. Богуславский М.М. Иностранные инвестиции: правовое регулирование / Богуславский М.М. – М. : БЕК, 1996. – 462 с.
4. Борко Ю.А. От европейской идеи к единой Европе / Борко Ю.А. – М. : Деловая литература, 2003. – 464 с.
5. Матвеевский Ю.А. Внешние связи Европейского Союза : [учеб. пособие] / Ю.А. Матвеевский, А.А. Слюсарь / МГИМО(У) МИД России, Ин-т европейского права. – М. : МГИМО, 2001.
6. Романова Т.А. Иностранные инвестиции в становлении ЕС как актора на мировой

- арене / Т.А. Романова // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета. Серия 6. – 2002. – Выпуск 2.
7. Титов К.В. Региональная экономическая интеграция в ЕС / К.В. Титов // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 10.
8. Трапезников В.А. Актуальные проблемы наднационального регулирования международных инвестиционных отношений / В.А. Трапезников // Право и политика. – М. : Nota Bene, 2003. – № 11.
9. Энтин М.Л. Европейский Союз как один из ведущих международных игроков / М.Л. Энтин // Вся Европа. – 2009. – № 6.
10. Schmidtchen, D. and Cooter R. Constitutional Law and Economics of the European Union. Cheltenham: Edward Elgar, 1997.
11. Договор о Европейском Союзе от 7 февраля 1992 г. (Treaty on European Union). OJ C 340, 10.11.1997.
12. Directive of the European Parliament and of the Council on the Supplementary Supervision of Credit Institutions, Insurance Undertakings and Investment Firms in Financial Conglomerate. OJ L 35/1, 11.02.2003.
13. Селиванова В.А. Принцип свободного движения капитала в праве Европейского Союза: сущность и проблемы реализации : дисс. ... канд. юрид. наук / Селиванова В.А. – М., 2007.
14. Борко Ю. Свет и тени европейской интеграции / Ю. Борко // Россия в глобальной политике. – 2007. – № 1. – С. 46–59.
15. Шемятенков В.Г. Европейская интеграция / Шемятенков В.Г. – М. : Международные отношения, 2003. – С. 26–46.
16. Борко Ю. Взаимосвязь процессов расширения и углубления европейской интеграции. Расширение Европейского Союза / Борко Ю. – М. : Деловая литература. – С. 11–42.
17. Бриггс Э. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней / Э. Бриггс, П. Клэвин. – М. : «Весь мир», 2006. – С. 505–526.
18. Прямые иностранные инвестиции в европейских странах с переходной экономикой. – М. : Наука. ИМЭПИ, 2006.
19. Глухов В.В. Налоги: теория и практика / Глухов В.В., Дольдэ И.В., Некрасова Т.П. – [2-е изд., испр. и доп.]. – СПб : Издательство «Лань», 2002. – 448 с.
20. Налоги в условиях экономической интеграции / [В.С. Бард, Л.П. Павлова, Н.Е. Заяц и др.]; под ред. В.С. Барда и Л.П. Павловой. – М. : КНОРУС, 2004. – 288 с.
21. Арутюнян В. Проблемы международного двойного налогообложения и пути их решения / В. Арутюнян // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 2. – С. 39–42.
22. Байрачный Ю.Н. Налоговая гармонизация в современной Европе / Ю.Н. Байрачный // Внешнеэкономический бюллетень. – 2001. – № 1. – С. 76–81.
23. Банхаева Ф.Х. Сравнительный анализ налоговых систем и его значение для совершенствования и реформирования налогового законодательства / Ф.Х. Банхаева // Налоговый вестник. – 2001. – № 2–3.
24. Вишневский В. Влияние режима налогообложения на миграцию капитала / В. Вишневский, А. Гречишкин // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2002. – № 12. – С. 18–24.
25. Гардаш С.В. Программа налоговой реформы администрации Президента Дж. Буша / С.В. Гардаш, А.А. Наумов // США. КАНАДА: экономика, политика, культура. – 2003. – № 4. – С. 58–71.
26. Єлисеєв А., Підлужний М. Податкове планування. Мінімізація податків законними способами. – Л.: Центр Бізнес-Сервісу, 2003. – 320 с.
27. Зименков Р.И и др. Интеграция в мировую экономику. М, Изд-во : Финансы и статистика, 2003, 432 с.

28. Ильин А.Е. „Налоговый механизм государственного регулирования доходов” // Финансы. – 2005. – 3.

29. Кадочников С.М. Прямые зарубежные инвестиции: микроэкономический анализ эффектов благосостояния. СПб.: Экономическая школа, 2002.
